

kodeksa. Naime, u tome je kodeksu skromne ljepote uočila stotinjak ispravaka pisanih istom rukom. Što je još važnije, zapazila je da nije riječ samo o pravopisnim korekturama nego o zadiranjima u samu srž teksta, kojima je autor nastojao postići ljepši i sadržajni te stilski uvjerljiviji izraz, što bez sumnje upućuje na to da je splitski kodeks pisan i dotjerivan Tominom rukom. Dakle, filološki je uspjela dokazati ono o čemu se već dulje vrijeme nagađalo – da je splitski kodeks zapravo Tomin autograf. To važno znanstveno otkriće svaka-ko pridaje dodatnu vrijednost najnovijemu kritičkom izdanju Tomine *Salonitanske povijesti*.

Tomino je djelo zbog visoke intelektualne razine i mnoštva dragocjenih podataka veliko kulturno postignuće, ali ujedno i najizazovniji tekst hrvatskog srednjovjekovlja. *Historia Salonitana* djelo je koje Tomu Splićanina ravnopravno svrstava među znamenite europske autore srednjovjekovnih pontifikalnih kronika, ali i među najznačajnije ličnosti čitave hrvatske povijesti.

To nam izdanje napokon prikazuje Tomu smještenog u okvire njegova vremena i, što je još važnije, izvučenog iz ideoloških labirinata moderne povijesti. Napokon možemo reći da je pred nama cjelovito kritičko izdanje koje će još dugo svjedočiti o impresivnom vremenu, liku i slavi Tome Arhiđakona.

Iva Kurelac

Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, priredila Zdenka Janeković-Römer, Dom i svijet, Zagreb, 2004., 216 str.

Opis slavnoga grada Dubrovnika Filipa Diversija, objavljen u nakladi izdavačke kuće Dom i svijet, zacijelo se može ubrojiti među zapaženija izdanja u protekloj godini. Diversijevo djelo (u izvorniku: *Situs aedificiorum, politiiae et laudabilium consuetudinum inclitae civitatis Ragusii*/"Opis položaja, zdanja, vladavine i hvalevrijednih običaja slavnoga grada Dubrovnika"), za tisak je priredila Zdenka Janeković-Römer. Transkribirani tekst izvornika popraćen je i kvalitetnim prijevodom na hrvatski te dvijema autoričinim studijama o dobu u kojem je Diversi živio.

Diversi je djelo dovršio u siječnju 1440., a iz njega se može jasno iščitati njegov humanistički svjetonazor. Kao što i sam objašnjava na početku pohvale grada Dubrovnika, djelo je sastavio s namjerom da za buduća pokoljenja zabilježi znamenitosti, odlike vladavine i dostojne običaje toga znamenitoga grada.

Stoga možemo reći da je *Opis slavnoga grada Dubrovnika* jedinstveno vrelo podataka o petnaestostoljetnom životu u tom gradu. Zdenka Janeković-Römer, koja je Diversijev opis Dubrovnika priredila za objavljivanje, u jednoj od uvodnih studija sjajno zamjećuje da je to djelo žanrovski vrlo slojevito – istodobno dokumentarističko i literarno, ali i da prikazuje Dubrovnik na vrlo osobit način. Čitajući tu humanistički nadahnutu pohvalu gradu, pisanu po uzoru na najbolje klasične govornike, kao da na trenutak zaista možemo dodirnuti i udahnuti život petnaestostoljetnoga grada sv. Vlahu.

Odmah ćemo zapaziti da Diversi taj grad doživljava na vrlo emotivan i osoban način, a isti naboj zrači i iz redaka u kojima piše o sebi. Također je uočljivo da je pri pisanju gotovo u potpunosti slijedio motive uobičajene za onodobne popularne pohvale srednjovjekovnih gradova (*laudes*) i da se uglavnom suzdržavao prevelikog kritiziranja, osim u dijelovima

gdje piše o sebi samomu. Na tim mjestima izbija njegovo ogorčenje na dubrovačku vlastelu i nezadovoljstvo tamošnjim uvjetima rada. Upravo iz tog sukoba s dubrovačkom vlastelom nastat će i njegovo djelo *Opis slavnoga grada Dubrovnika*.

Da bismo bolje shvatili njegov odnos spram dubrovačke vlade, koji se provlači kroz djelo, spomenimo samo neke važnije trenutke iz Diversijeva života. Kao odvjetak obitelji Diversi-Quartigiani, mladi se Filip nakon odlaska iz rodne Lucce sa svojim nastanio u Veneciji, gdje se vjerojatno i školovao. Premda je bio miješane pučke i plemićke krvi, mletačka mu je sredina naslovom *ser* priznavala ugled ravan plemićkom. Godine 1434., na poziv dubrovačkih izaslanika, prihvaća dobro plaćeno učiteljsko mjesto u dubrovačkoj školi i napušta Veneciju. Iako cijenjen u Dubrovniku, Diversi u svome djelu, kojim je nastojao izglediti spor s dubrovačkom vladom zbog smanjenja plaće, ne krije ogorčenje. Ono je prvenstveno proizlazilo iz njegova osobnog razočaranja u dubrovačku vlastelu, od koje je očito očekivao bolje uvjete rada, veću plaću, počasti i povlastice. Diversijevo je djelo stoga jedinstveno osobno svjedočanstvo i po tome što se ispod pohvale srednjovjekovnoga grada može iščitati i pomalo dirljiva ispovijest čovjeka uzdrmanog sudbinom, koji poput pravoga humanista u pohvalu gradu ugrađuje i priču o sebi.

U svom uvodu autorica komentira da smo Diversijevim nastojanjem, bez obzira na njegov subjektivan pristup, dobili nezamjenjivo i jedinstveno vrelo podataka. Također napominje da to djelo do danas, nažalost, nije bilo prevedeno niti priređeno za objavljivanje kao što zaslužuje. Prijašnja izdanja toga Diversijeva djela nisu bila niti kritička niti izrađena na temelju najboljih sačuvanih rukopisa. Do sada je najbolje izdanje bilo ono koje je prema zadarskom prijepisu iz druge polovine 18. st. priredio Vitaliano Brunelli 1882. To je izdanje poslužilo i za prijevod Ivana Božića iz 1983., a njemački prijevod toga Diversijeva djela nastao je prema tom prijevodu. Za razliku od tih izdanja, Zdenka Janeković-Römer je transkripciju i prijevod *Opisa slavnoga grada Dubrovnika* priredila prema rukopisu iz ostavštine Ivana Bizzara, koji se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku, a koji je nastao u 16. ili početkom 17. st. Taj je rukopis, prema autoričnim riječima, ujedno najstariji i najbliži izvorniku, a usporedbe s ostalim rukopisima ne bi znatnije pridonijele razumijevanju teksta te zbog toga nije pristupila izradi kritičkog izdanja.

Prijevodu i transkripciji Diversijeva djela prethode autoričine dvije uvodne studije (*Grad trgovaca koji nose naslov plemića: Filip de Diversis i njegova pohvala Dubrovniku te Dubrovačko XV. stoljeće: Vrijeme rada i bogaćenja*), koje dodatno upotpunjuju sliku o liku Filipa Diversija, ali i o njegovu doživljaju Dubrovnika. U prvoj studiji autorica govori o Diversiju i o Dubrovniku njegova doba, o dostupnim prijepisima Diversijeva djela te o stvarnom, osobnom i idealnom Diversijevu doživljaju toga grada. U drugoj, nešto općenitijoj povijesnoj studiji, riječ je o zlatnom dobu Dubrovnika, promatranog s privrednog aspekta. Ponajviše je riječ o trgovini kao izvoru života, o obrtu i zemljoradnji. Osim dviju studija koje sa stručnoga, povjesničarskog stajališta dodatno objašnjavaju pozadinu nekih Diversijevih zapažanja o vrhuncima grada Dubrovnika, čitateljima će dobro poslužiti i kazalo osobnih imena te kazalo imena mjesta s kraja knjige. U tomu izdanju posebno je istaknut i Diversijev osobni, emotivni pristup stvaranju slike petnaestostoljetnoga Dubrovnika. Njegovo djelo, kao što i sama autorica napominje, pred čitatelja iznosi podatke o kojima drugi izvori šute pa je ono danas bez sumnje postalo jedno od nezaobilaznih mjesta identifikacije toga grada.

Diversijev opis Dubrovnika pisan je razgovijetnim, pripovjedačkim stilom, a podijeljen je na četiri veće cjeline. Kao što se može zaključiti i iz naslova, u prvoj je cjelini riječ o dobroj položaju Dubrovnika, potom o njegovim građevinama, o političkom uređenju i naposljetku o pohvalnim običajima grada. Diversi progovara o raznolikim aspektima tadašnjega dubrovačkog života. Pri tome posebnu pozornost posvećuje pojmu dubrovačke vlasti i političkome uređenju. Sliku o sretnomu, idealnom gradu upotpunjuje slikovitim opisima gradskih spomenika i građevina, od kojih su mnogi, poput Kneževa dvora, zidina, Orlanda i Arsenala, bili izgrađeni ili uljepšavani upravo u doba kad je i sam ondje boravio. Na vrlo osoban način piše i o brojnim sudionicima svakidašnjega života – o vlasteli, pučanima, ženama, redovnicima, liječnicima, učiteljima, slugama, seljacima, gusarima, trgovcima, obrtnicima, hodočasnicima i mnogim drugima, koje je želio sačuvati u sjećanju budućih pokoljenja.

Dodajmo na kraju i to da će Diversijeva humanistički nadahnuta pohvala grada Dubrovnika, zaodjenuta u novo ruho, zasigurno postati jedno od nezaobilaznih mjesta za mnoge pručavatelje dubrovačke povijesti, ali i za sve zaljubljenike u taj znameniti grad.

Iva Kurelac

Lujo Margetić – Petar Strčić, *Statut rapske komune iz 14. stoljeća (Statutum communis Arbae)*, Rab-Rijeka, 2004., 317 str.

Godine 2004. u izdanju izdavačke kuće *Adamić* objelodanjen je još jedan istočnojadranski statut već dokazanih autora Luje Margetića i Petra Strčića. Radi se o izdanju srednjovjekovnoga Rapskog statuta iz 14. stoljeća. Doduše, već 1899.-1900. U. Inchiostri i A. Galzigna u časopisu *Archeografo Triestino* (N. S., vol. 23, fasc. 1, str. 59.-100., fasc. 2, str. 355.-417.) objelodanili su prvo izdanje istog statuta. Tim su se izdanjem slabo koristili hrvatski povjesničari jednako zbog činjenice da je bio teško dostupan kao i stoga što je uvodna studija napisana na talijanskom jeziku. Sam tekst Statuta dan je samo u originalnoj latinskoj verziji prema jednom od sačuvanih prijepisa. Drugi je put Rapski statut objavio Lujo Margetić u tridesetom svesku časopisa *Atti. Centro di Ricerche Storiche – Rovigno* (sv. 30, 2000., str. 9.-221.), a prve četiri knjige Statuta objavljene su s prijevodom na talijanski jezik. No, za razliku od tih izdanja, novo izdanje Rapskog statuta dvojice hrvatskih autora tiskano je na izvornom latinskom jeziku, ali prvi put s paralelnim hrvatskim prijevodom što bitno olakšava rad povjesničara na tom pravnom izvoru. Dodamo li tome činjenicu da je Statut dopunjen s iscrpnim kazalima imena i pojmova te da je priređen u skladu sa suvremenim egdottičkim načelima, jasno je da se radi o ogleđnom izdanju izvora koji će u velikoj mjeri olakšati rad na proučavanju kasnosrednjovjekovne rapske povijesti te dopuniti mnoge nepoznanice iz komunalne prošlosti toga hrvatskog otoka.

Uvodni dio Statuta sastoji se od dviju studija. Prvu, *Iz rapske kulturne i političke povijesti (antika i srednji vijek)*, napisao je Petar Strčić (str. 9.-19.). Autor donosi podatke iz najstarije povijesti Raba počevši od predrimskog doba i njegovih prvih poznatih stanovnika – ilirskih Liburna. Zatim daje presjek političke povijesti Dalmacije i Raba u doba Rimljana i provincije Illyricuma, te nekoliko reorganizacija prefektura i dijeceza sve do ostrogotske vlasti i do Justinijanova ponovnog osvajanja Dalmacije, koji uspostavlja rimsku vlast uvođenjem voj-